

Jolanta Kur-Kononowicz

Uniwersytet Rzeszowski

ORCID: 0000-0001-9107-4790

DOI: 10.15584/978-83-8277-182-4_5

Tradycje i obyczaje ludności syberyjskiej w języku na materiale wybranych gwar rosyjskich

Wprowadzenie

Dialekty stanowią nieodłączną część kultury każdego kraju. Poznając je, wzbogacamy informacje o nazwach przedmiotów codziennego użytku, o znaczeniach słów i pojęć, nieznanych w mieście, poznajemy świat wyobraźni ludowej różniącej się od wyobraźni mieszkańców miasta. Jak słusznie zauważono, słownictwo wsi jest znacznie bogatsze od słownictwa ludzi miasta. Chłopi przez setki lat zachowują w pamięci te słowa, które wykształceni ludzie zdążyli już zapomnieć (pomimo że istnieją książki rejestrujące unikalne formy językowe).

Bogate tradycje i obrzędy ludności syberyjskiej znalazły odzwierciedlenie w rosyjskich gwarach terenów Syberii. O bogactwie języka mówionego w odniesieniu do języka ogólnoliterackiego dzisiaj już chyba nikogo przekonywać nie trzeba. Przyjmujemy, że dialekt (gwara) stanowi najmniejszą terytorialną odmianę języka, którą posługują się mieszkańcy kilku sąsiadujących ze sobą wiosek lub jednej wsi (ЮМНыCOBA 1992: 6). Ze względu na czas kształtowania wyróżniamy dialekty pierwotne i wtórne. Do tych pierwszych zaliczamy dialekty z obszarów wczesnego zasiedlenia plemion wschodniosłowiańskich (VI–XVI

wiek) – w centrum europejskiej części Rosji. Wtórne zaś to m.in. dialekty Syberii, ponieważ zarówno Syberia, Daleki Wschód, jak i Ural zaliczane są do obszarów zasiedlanych późno. Pojawienie się dialektów syberyjskich wiąże się z zagospodarowaniem omawianego obszaru na początku XVIII wieku i z pozyskiwaniem drewna, futer oraz bogactw naturalnych. W literaturze lingwistycznej zwraca się z reguły uwagę na jedną cechę charakterystyczną dialektu syberyjskiego, a mianowicie – szybkie tempo mówienia (К.В. Горшкова 1968: 10).

Przedmiotem analizy jest tu przede wszystkim leksyka staroobrzędowców¹. Za T.B. Junusową pod staroobrzędową rozumiemy umowną leksykę, aktywnie wykorzystywaną w języku rosyjskich staroobrzędowców XIX wieku, odmienną od języka ogólnonarodowego (Юмнцова 1999: 8).

W literaturze lingwistycznej dialekty w rozległym i pod wieloma względami specyficznym rejonie bywają słusznie określane mianem mieszanych (ze względu na bezpośredni kontakt ludności zamieszkującej pobliskie rejony). Bez wątplenia język ludności zamieszkującej rozległe obszary Syberii należy do takich właśnie dialektów. Dialekty miejscowe powstawały w wyniku kontaktów z gwarami tubylczymi, które znalazły się w bezpośrednim sąsiedztwie, oraz w wyniku kontaktu z językiem Buriatów i Ewenków.

W proponowanym opracowaniu skupiliśmy się na języku ludności zamieszkującej tereny południowo-wschodniego wybrzeża jeziora Bajkał. Tutaj znajduje się rejon Zabajkala, repu-

¹ O leksyce staroobrzędowców szerzej m.in. w: M. Głuszkowski, *Miejsce religii i sacrum w życiu mieszkających w Polsce staroobrzędowców*, „Literatura Ludowa” 2009, nr 6 (53), s. 31–46; O.M. Козина, *Говоры старообрядцев Бурятии – семейских: генезис, диалектный тип*, Улан-Удэ 2006. Znane są liczne opracowania kulturologiczne poświęcone staroobrzędowcom, jak chociażby: K. Snarski, *Staroobrzędowcy. Historia, wiara, tradycja*, Suwałki 2019.

blika Buriacji oraz obwód irkucki, w którym mieszkają również Polacy (wieś Wierszyna, Ułan Ude). Należy więc przypuszczać, że język tych obszarów rejestruje kontakty wskazanej wyżej ludności. W rejonie tym w wyniku zesłania mieszkają również raskolnicy² (staroobrzędowcy, starowiercy).

Przedmiotem zaprezentowanej poniżej analizy jest materiał leksykalny wyekscerpowany z syberyjskich słowników dialektalnych, w tej liczbie: *Słownika rosyjskich gwar Zabajkala* L.E. Eliasova³ (3), *Słownika dialektów staroobrzędowców (siemiejskich) Zabajkala* T.B. Jumsunowej (ЮСТ) oraz *Słownika dialektów rosyjskich obwodu nowosybirskiego* A.I. Fiodorowej⁴ (ФНС).

Przyjęto przy tym idiograficzny sposób opisu zebranego materiału leksykalnego (z zastosowaniem pól tematycznych). Opisowi podlegają w rezultacie: **święta religijne, posty**: СПАСКИ ‘stare święto religijne Zbawiciela (obchodzone 1, 6, 13 sierpnia)’, ФИЛИППОВКИ ‘post Filipowy lub Bożonarodzeniowy (od 25 listopada do 7 stycznia)’, ПРОШКИН ДЕНЬ ‘Dzień Prokopa obchodzony 8 lipca na cześć Prokopa Żniwiarza i rozpoczynający żniwa’; **chrzest, modlitwa**:

² O tradycjach i obyczajach ludności syberyjskiej zob. m.in. w: K. Dębiński, *Raskoł i sekty prawosławnej Cerkwi rosyjskiej (szkic historyczny)*, Warszawa 1910; Л.А. Аболина, Р.Ю. Федоров, *Особенности традиционной культуры семейских Забайкалья*, «Вестник археологии, антропологии и этнографии» 2015, № 2 (29), s. 159–167; Ф.Ф. Болонев, *Календарные обычаи и обряды семейских*, Улан-Удэ 1975.

³ Więcej o słowniku i zagadnieniu dialektów syberyjskich zob. w: J. Kur-Kononowicz, *Ryby w języku na przykładzie rosyjskich gwar Zabajkala*, „Studies / Animals / Plants. SAP” [Siedlce] 2022, t. V: *Ryby w literaturze, kulturze, języku i mediach*, red. E. Borkowska, A. Borkowski, M. Dłu-gołęcka-Pietrzak, B. Stelingowska, s. 195–209.

⁴ Zob. Л.Е. Элиасов, *Словарь русских говоров Забайкалья*, Москва 1980; Т.Б. Юмсунова, *Словарь говоров старообрядцев (семейских) Забайкалья*, Новосибирск 1999; А.И. Федорова, *Словарь русских говоров новосибирской области*, Иркутск 1979.

КУПЕЛЯ ‘chrzcielnica’, божница ‘półka we frontowym rogu izby, na której znajdowały się ikony’, СВЕТИЛЬНЯ ‘dom modlitwy siemiejskich’; **żniwa, sianokosy**: ОТЖИНКИ ‘święto na zakończenie żniw, dożynki’, ПЕРЕЖИНКИ ‘współzawodnictwo podczas żniw’, БРАЛЬЯ ‘kobieta zajmująca się zbiorom lnu’; **inne obrzędy**: РАЗВЕСНЯ ‘powitanie wiosny; РОДИХЕ НА ЗУБОК ‘zwyczaj obdarowywania noworodka niezbędnymi rzeczami’, ПРОСТИНЫ ‘pożegnanie rekrutów’; **gry, zabawy**: РАЗЛУКА ‘zabawa w chowanego’, ЧЕЧА ‘zabawka dziecięca’, ШАГАЙКА ‘największy słupek (bijak) w grze w gorodki’; **spotkania towarzyskie, wieczorki, prywatki**: ВЕЧЕРУШКА ‘wieczorek, prywatka’, СОБОРНЯ ‘dom, gdzie zbierała się młodzież na wieczorne zabawy’, РАЗМУЗЫРИВАТЬ ‘rozmawiać, spędzać czas na rozmowach’.

W trakcie prowadzonej analizy zebrano 160 jednostek językowych, w tym 91 rzeczowników (56,9%), 40 czasowników (25%), 27 związków wyrazowych (16,9%) oraz jedynie 2 przymiotniki (1,25%).

1. Święta religijne, posty

Grupa tematyczna ‘święta religijne i posty’ liczy 17 rzeczowników, 22 czasowniki, 1 przymiotnik oraz 14 związków wyrazowych (łącznie 54 leksemy).

Rzeczowniki:

ПРОКОПКА ‘Dzień Prokopa obchodzony 8 lipca⁵. Por. Dzień Proszkina (ПРОШКИН ДЕНЬ)’ (3 336); КАПУСТЯНКА

⁵ Wszystkie daty podawane są zgodnie ze starym porządkiem (stylem), czyli według kalendarza juliańskiego.

‘święto religijne obchodzone 25 września’ (3 150); СЕМЕНИК ‘święto obchodzone 1 września jako wspomnienie świętego Symeona (Семеона-летопроводца), tj. Szymona Słupnika⁶ (3 373); СПАСКИ ‘stare święto religijne Zbawiciela⁷ (Przemienienie Pańskie) (obchodzone 1, 6, 13 sierpnia)’ (3 390); ЧАСТОКОЛЬСКА ‘święto Matki Bożej Częstochowskiej’. Zapewne obchodzone przez zesłańców polskich na Syberii, a więc 26 sierpnia (3 451); ОГУРЧИНА, СИДОРКИН ДЕНЬ ‘nazwa pochodzi przypuszczalnie od ogórków, które siemiejsy zaczynają sadzić tego dnia, tj. 14 maja’ (3 259); ЗДВИЖЕНЬЕ ‘Podwyższenie (Podniesienie) Krzyża Świętego⁸ (Pańskiego), obchodzone 14 września (ЮСТ 173)’; КУМУШКА ‘obrzędy element święta Trójcy Przenajświętszej: ozdobiona wstążkami, kora-

⁶ Szymon Słupnik – święty, znany z ascezy polegającej na modlitwie w pozycji stojącej (przy słupie). Świętu towarzyszyły obrzędy związane z powitaniem jesieni i pożegnaniem lata (stąd nazwa Симеон-летопроводец). [https:// azbyka.ru/days/sv-simeon-stolpnik-antiokhijskij](https://azbyka.ru/days/sv-simeon-stolpnik-antiokhijskij) [dostęp: 1.07.2023].

⁷ Nazwa chrześcijańskiego święta (a właściwie trzech święt) Спас pochodzi od imienia Jezusa Chrystusa – Zbawiciel (Zbawca). Etymologia ludowa wywodzi te trzy święta od zwyczaju ‘ratowania się’, robienia zapasów na zimę. Każde z tych święt ma swoją niepowtarzalną historię, tradycję i nawet specjalne dania świąteczne. Słowianom znany jest Спас (Zbawiciel) Miodowy, Jabłkowy i Orzechowy. Uprzednio poświęcone owoce spożywano przez cały świąteczny dzień. Wszystkie wymienione święta różniły się również tradycjami; np. podczas Miodowego Spasa trzeba było się modlić, czyścić studnie i święcić wodę, a wodzie źródlanej przypisywano wówczas moc uzdrawiającą. Tego dnia dzielono się też jedzeniem z biednymi, powstrzymywano się od ciężkich prac i nie wolno było czynić zła, żeby to nie powróciło z większą mocą. <https://news.vtomske.ru/news/193181-medoviy-yablochniy-i-orehoviy-spasy-chto-oznachayut-i-kogda-nastupayut-v-2022g> [dostęp: 1.07.2023].

⁸ Święto to obchodzone jest w Kościele zachodnim i wschodnim, a wiąże się z tradycją odnalezienia relikwii krzyża, na którym umarł Jezus Chrystus.

lami, wiankami najczęściej z pełnika⁹ (nazywanego ognikiem) młoda smukła brzoźka, rzadziej – modrzew’ (ЮСТ 233); ХРИСТОСЛАВЩИКИ ‘ci, którzy chodzą po domach w Boże Narodzenie z czytaniem modlitw i śpiewaniem psalmów na cześć Jezusa Chrystusa’ (ЮСТ 504); СОРОКИ¹⁰ ‘religijne święto czterdziestu męczenników’ (ЮСТ 444); ПАСКА ‘wysokie ciasto (w kształcie walca, cylindra) na maśle, zwykle wypiekane na Paschę; baba (wielkanocna), kulicz’ (ФНС 375); ВОСПОЖИНКА ‘przestarzałe, post w sierpniu’ (ФНС 74); ПЕТРОВКИ ‘post przed dniem świętego Piotra i Pawła¹¹ (od 14 do 29 czerwca)’ (ЮСТ 342); СПАСОВКИ ‘Спасов¹² lub Успенский post (od 1 do 16 sierpnia)’ (ЮСТ 446); ГОВИНЫ – post, rekolekcje (pobożność) (ФНС 95); ЗАГОВЕНЫ (ЗАГОВЕНЬЕ) ‘ostatnie dni przed postem, przestrzegany przez wiernych, podczas których można spożywać mięso, mleko’ (ЮСТ 151); ФИЛИППОВКИ ‘post Filipowy (Филиппов)¹³ lub Bożonarodzeniowy (od 25 listopada do 7 stycznia)’ (ЮСТ 492).

⁹ Roślina z rodziny jaskrowatych o żółtych lub pomarańczowych kwiatach.

¹⁰ Święto obchodzone 22 marca, po równonocy wiosennej, kojarzy się z końcem zimy i początkiem wiosny, czemu towarzyszy wiele tradycji, jak np. wypiekanie bułeczek w kształcie skowronków, wróżenie (przepowiadanie) pogody na cały rok. Tego dnia ludzie idą też do kościoła na modlitwę. <https://minikar.ru/pl/tests/naiti-prazdnik-po-drevnemu-kalendaryu-soroki-prazdnik-soroki---vozrozhdenie/>

¹¹ Inne nazwy święta to: Spacery Piotrowe (Петровские гуляния), święto słońca, nawoźnica (był to czas wywożenia nawozu). <https://www.kp.ru/family/prazdniki/primety-na-petrov-den> [dostęp: 5.07.2023].

¹² Zapewne od nazwy Zbawiciel (Спас) lub od zaślnięcia Najświętszej Marii Panny (успение).

¹³ Jest to ludowa nazwa postu bożonarodzeniowego, nazywanego też Czterydziętnicą na cześć apostoła Filipa, ponieważ post zaczyna się tuż po wspomnieniu świętego Filipa. <https://azbuka.ru/filippov-post> [dostęp: 1.07.2023].

Czasowniki:

МАШКАРОВАТЬСЯ, МАШКАРАДИТЬ ‘przebierać się (do kołędowania) i chodzić po domach z pieśniami, tańcami w czasie Świątków¹⁴’. Por. МАРШКАРАДИТЬСЯ, МАШКАРАДИТЬСЯ, МАШКАРАДНИЧАТЬ, МАШКАРАТИТЬ, МАШКАРОВАТЬСЯ, В МАШКАРУ ОДЕВАТЬСЯ (ЮСТ 199, 261, 262); ПРОШНИЧАТЬ ‘pić herbatę bez mleka w czasie między dwoma świętami od tzw. Piotrówek (петровок¹⁵) do dnia Proszkina (прошкина дня)’ (З 339); РЯДИТЬ ‘ozdabiać w Święto Trójcy młodą smukłą brzożkę, modrzew (кумушка) wstążkami, koralami, wiankami’. Por. ОБРЯЖАТЬ (ЮСТ 411); КУМИТЬСЯ ‘odprawiać obrzęd wokół brzozy lub modrzewia (ludowa nazwa: кумушка) w święto Świętej Trójcy’¹⁶. Por. ТАСКАТЬ КУМУШКУ (КУМУШКИ); ‘wróżenie w czasie święta Trójcy Przenajświętszej, kiedy panny rzucają wianki do rzeki, myśląc o zamążpójściu’ (ЮСТ 232; ФНС 260); ХРИСТОВАТЬСЯ, ХРИСТОВЛЯТЬСЯ ‘trzy razy całować się podczas składania życzeń świątecznych z okazji Paschy (Wielkiej Nocy)’ (ЮСТ 503); ЧАСТИТЬСЯ ‘przyjmować

¹⁴ Святки ‘w kościele prawosławnym: świąteczny czas od Bożego Narodzenia do Trzech Króli (Chrztu Pańskiego)’. W tym czasie przebierano się i z gwiazdą betlejemską odwiedzano mieszkańców wsi z kołdami i świątecznymi przyśpiewkami (Чернышев 13: 468; Ожегов 613). https://aif.ru/society/religion/chto_takoe_svyatki_tradicii_prazdnovaniya [dostęp: 1.07.2023].

¹⁵ Święto Świętych Apostołów Piotra i Pawła (Петров день, Петровки) obchodzone 12 lipca (według starego kalendarza 29 czerwca) nazywane jest przez lud na wsi świętem słońca.

¹⁶ Троицын день ‘Zesłanie Ducha Świętego, Pięćdziesiątnica, Zielone Świątki’ to najpopularniejsze święto Słowian wschodnich, kończące cykl świąt wiosennych i zaczynające letni sezon świąteczny. Lud wierzył, że Duch Święty tego dnia zstępuje na brzożę (Чернышев 15: 993). <https://www.vesti.ru/article/3387738> [dostęp: 1.07.2023].

komunię świętą’ (ЮСТ 511); ВЫЖИГАТЬ, ПАЛИТЬ ‘przed wielkim postem oczyszczać z resztek tłuszczu poprzez żarzenie na ogniu (o patelniach itp.)’ (ЮСТ 88, 334); ЧЕРТИТЬСЯ, ЗАЧЕРТИТЬСЯ ‘wróżyć podczas Świątek¹⁷. W tym celu trzeba o północy wyjść na skrzyżowanie dróg (rozstaje), nakreślić dokoła siebie krąg i narysować w nim krzyż, zamawiając życzenie’. Por. ЗАЧЁРКИВАТЬСЯ, ЗАЧЕРЧИВАТЬСЯ, ОЧЕРЧИВАТЬСЯ (ЮСТ 170, 515); ПОСТВОВАТЬ, ПОСТОВАТЬ ‘przestrzegać postu; pościć’ (ЮСТ 370).

Przymiotniki:

СИБИРСКИЙ, ГРЯЗНЫЙ ‘prawosławny, nie staroobrzędowy; wyznawca prawosławia’ (ЮСТ 108, 427).

Związki wyrazowe:

ПРОШКИН ДЕНЬ ‘Dzień Prokora obchodzony 8 lipca na cześć Prokora Żniwiarza (Прокопия жнеца¹⁸)’ (З 339); УСПЕНЬКИН ДЕНЬ ‘Zaśnięcie Bogurodzicy (Matki Bożej, Marii Panny, obchodzone 15 sierpnia; dzisiejsza nazwa: święto Успения Пресвятой Богородицы¹⁹)’ (З 430); ПЕТРОВСКИЕ ПОБОРЫ ‘zbiórka produktów spożywczych przez osoby duchowne w Dzień Piotra (Петров день)’ (З 297); СИДОРКИН ДЕНЬ ‘zwyczaj religijny – w dzień (wspomnienie) Сидора-

¹⁷ Świątki obchodzone są w prawosławiu od gwiazdy do wody, czyli od Wigilii Bożego Narodzenia do poświęcenia wody chrzcielnej (5 stycznia). Jest to świąteczny czas kolędowania.

¹⁸ Wspomnienie świętego Prokora Żniwiarza (Прокоп жнец, Жатвенник) związane jest z początkiem żniw, a konkretnie zbioru żyta. W ten dzień i przez kilka następnych zwyczajowo urządzano festyny. <https://www.calend.ru/narod/6671> [dostęp: 1.07.2023].

¹⁹ W święto Zaśnięcia NMP nie wolno było się klócić (przede wszystkim z najbliższymi i przyjaciółmi) ani chodzić po zroszonej trawie. <https://www.kp.ru/family/prazdniki/uspenskij-post> [dostęp: 1.07.2023].

-огуречника²⁰ – Izydora Ogórecznika (14 maja), początek sadzenia ogórków przez siemiejskich’ (3 377); ПРАЗДНИК В ЧИСЛЕ ‘święto cerkiewne stałe²¹ (w odróżnieniu od święta ruchomego, którego obchody nie są powiązane z określonym dniem miesiąca)’ (ЮСТ 375); ТАСКАТЬ КУМУШКУ (КУМУШКИ) ‘nosić odświętnie ozdobioną brzozę lub modrzew (кумушку) po wsi w święto Świętej Trójcy’. Por. КУМИТЬСЯ (ЮСТ 468); СЕРДИТАЯ БОГОРОДИЦА (gniewna Bogurodzica) ‘święto prawosławne z 10 sierpnia. Kazańska Bogurodzica lub Smoleńska Matka Boża’ (ЮСТ 425); ХРИСТА СЛАВИТЬ ‘przestarzałe, chodzić po domach w Boże Narodzenie z czytaniem modlitw i śpiewaniem psalmów o narodzinach Jezusa Chrystusa’. Por. ХРИСТО-СЛАВИТЬ (ЮСТ 434); ТРОИЦКИЕ РОДИТЕЛИ ‘dzień zaduszny poświęcony zmarłym krewnym, obchodzony przed świętem Trójcy Przenajświętszej’ (ЮСТ 476); РОДИТЕЛЬСКИЙ ДЕНЬ ‘dzień zaduszny poświęcony zmarłym bliskim krewnym’ (ЮСТ 407); АЛЕКСЕЙ, С БОЖЬИХ ГОР ПОТОКИ ‘dzień 17 marca na cześć świętego «Алексея, человека божия»²²’ (ФНС 10); ВЕНКИ ЗАВИВАТЬ ‘przestarzałe, zwyczaj wyplatania wianków z kwiatów i ziół w letnie święta

²⁰ Najprawdopodobniej chodzi tutaj o świętego Izydora (Исидора Ростовского), cudotwórcę, którego wspomnienie przypada na 14 (27) maja. https://ruvera.ru/blazhennyj_isidor_rostovskij [dostęp: 7.07.2023].

²¹ Święta ruchome w Kościele katolickim są podawane na dany rok kalendarzowy i dostosowywane do świąt Wielkiej Nocy (Wielkanocnych), np.: tłusty czwartek, Środa Popielcowa, ostatki, Wniebowstąpienie, Zielone Świątki (Zesłanie Ducha Świętego), Trójcy Przenajświętszej, Najświętszego Serca Pana Jezusa. Święta stałe to np. Trzech Króli, Matki Boskiej Gromnicznej, Boże Narodzenie, Aniołów Stróżów.

²² Chodzi tutaj o wspomnienie świętego Aleksego ascety, patrona rybaków, wielu zakonów, ubogich, pielgrzymów, wędrowców, obchodzone 17 marca według kalendarza juliańskiego. Jako syn z książęcego rodu Aleksiej wyrzekł się wszelkich dóbr doczesnych na rzecz służby Bogu. <https://klp.pl/sredniowiecze/ser-246.html>; https://prayerssaints.ru/?id=jityasvati/h/mart_17 [dostęp: 6.07.2023].

religijne (Świętej Trójcy i Zielone Świątki, czyli Zesłanie Ducha Świętego)' (ФНС 56).

W materiale leksykalnym prezentowanej grupy tematycznej występują przede wszystkim liczne określenia świąt religijnych. Znajdują się w niej również święta wspólne dla Kościoła katolickiego i prawosławnego, jak np. Podniesienie Krzyża Świętego (ЗДВИЖЕНИЕ), Trójcy Przenajświętszej (ТРОИЦА).

Przewagę wykazują jednak nazwy świąt prawosławnych – święto na cześć Symeona Słupnika (СЕМЕНИК), Święto Czterdziestu Męczenników (СОРОКИ), dzień (wspomnienie) świętego Prokopa (ПРОШКИН ДЕНЬ, ПРОКОПКА), Matki Bożej Kazańskiej (Smoleńskiej) (СЕРДИТАЯ БОГОРОДИЦА). Znajdujemy też nazwy świąt staroobrzędowców (СИДОРКИН ДЕНЬ, ОГУРЧИНА) czy świąt wyłącznie katolickich: Matki Bożej Częstochowskiej (ЧАСТОКОЛЬСКА).

Na wyróżnienie zasługują liczne nazwy postów: post przed dniem świętego Piotra i Pawła (ПЕТРОВКИ), post sierpniowy (ВОСПОЖИНКА), post Filipowy zwany bożonarodzeniowym (ФИЛИППОВКИ) itp.

2. Chrzest, modlitwa

W grupie tematycznej 'chrzest, modlitwa' w syberyjskich słownikach dialektalnych pojawia się 37 leksemów, w tym 27 rzeczowników, 8 czasowników, 1 przymiotnik i 1 związek wyrazowy.

Rzeczowniki:

КРЕСТЬБИНЫ, КРЕСТЬБЫ 'obrzęd chrztu, chrzest święty' (ЮСТ 221); КРЕЩЁНКА 'specjalna koszulka, zakładana dziecku po obrzędzie chrztu'. Por. ХРЕЩЁНАЯ РУБАШКА,

КРЕЩЁНОЧКА, КРЭЩЁНОЧКА (ЮСТ 221, 222, 226); АЛОЙ ‘analogion (anałoj)²³ ‘w prawosławiu prostokątny i skóśnie ścięty stół, służący jako podstawa dla wystawionych do adoracji ikon lub ksiąg cerkiewnych; rodzaj pulpitu’ (ЮСТ 23); БОБОЧЕК ‘przestarzałe, paciorek (koralik) lub blaszka (płytk) w różańcu do odliczania pokłonów podczas modlitwy’ (ФНС 32); БОБОК ‘ogniwo w staroobrzędowym różańcu²⁴ w kształcie kulki, koralika lub węzełka’. Por. БОБОЧЕК (ЮСТ 43); БОЖНИЦА ‘przestarzałe, półka w poczesnym kącie izby, w jej frontowym rogu, na której znajdowały się ikony’. Por. БОЖНИЦКА (ФНС 33); БОКОВИНА ‘miejsce w cerkwi, w którym znajduje się ołtarz’ (ФНС 34); ПОДНОЖНИК ‘w obrzędach weselnych: dywanik, na którym stoją nowożeńcy w czasie ślubu kościelnego (zaślubin)’; ‘dywanik, na którym staje się w czasie modlitwy’ (ФНС 402); СВЕТИЛЬНЯ ‘dom modlitwy siemiejskich’ (З 369); ЦЭНОК ‘niewielka poduszeczka, którą wierzący siemiejsy kładli pod kolana w czasie modlitwy błagalnej’ (З 448); ХУРУЛ ‘kapliczka’ (З 447); КУПЕЛЯ ‘chrzcielnica’ (ЮСТ 233); ЛЕСТОВКА ‘różaniec staroobrzędowców ze skóry, materiału, rzadziej – z pereł (paciorki, koraliki)’ (ЮСТ 246); МОЛЕННА ‘kaplica starowierców, dom modlitwy’ (ЮСТ 267); НАЧАЛ, НАЧАЛО ‘modlitwa staroobrzędowców poprzedzająca wszelką pracę’ (ЮСТ 294); ПОВЕЧЕРНИЦА ‘modlitwa przed nabożeństwem za spokój duszy (za zmarłych)’ (ЮСТ 349); ПОДРУЧНИК, ‘niewielka poduszeczka do podkładania pod ręce lub czoło podczas ukłonów do ziemi w czasie modlitwy’. Por. ПОДРУЖНИК, ПОДРУЖНИЦА’ (ЮСТ 356, 357); ХАЛАТ ‘przestarzałe, strój

²³ Na pulpicie podczas nabożeństwa leżą ikony, odpowiadające świętom lub świętym czczonym w danym dniu roku liturgicznego (Smykowska 6).

²⁴ Różaniec raskolników używany przez prawosławnych chrześcijan tradycyjnych, staroobrzędowców nazywa się lestowką i najczęściej jest wykonany ze skóry w kształcie wstążki ze 109 „fasolkami” („stopniami, szczeblami”). Symbolizuje schody z ziemi do nieba (Smykowska 93–94).

święteczny: rozkloszowany u dołu i pikowany kaftan. Zakładano go, kiedy wchodzono do cerkwi na modlitwę (poza cerkwią można było zarzucać go tylko na ramiona)’ (ЮСТ 494); ВЫХРЕСТИ ‘którzy przyjęli wiarę chrześcijańską, ochrzczeni’ (ФНС 86).

Czasowniki:

ПОГРУЗИТЬ ‘dokonać obrzędu chrztu, ochrzcić’ (ФНС 396; ЮСТ 351); ДОВЕРШИТЬ ‘dokonać obrzędu chrztu świętego w prawosławnej cerkwi dodatkowo poza chrztem, udzielonym przez psalmistę (дьячок, уставщик²⁵)’. Por. ЗАВЕРШАТЬ, НАВЕРШАТЬ (ЮСТ 120, 148); КАДИЛИТЬ ‘machając kadzielnicą, palić kadzidło’ (ЮСТ 187); ПЯЛИТЬ ‘krzyżować’ (ЮСТ 390); СПРАВЛЯТЬСЯ ‘spowiadać się i przyjmować komunię świętą przed śmiercią’ (ЮСТ 447); ЧАСТИТЬСЯ ‘przyjmować komunię świętą’ (ЮСТ 511).

Przymiotniki:

БЛАСЛОВЛЁННОЕ²⁶ ‘koszulka, szaty, w których chrzczono niemowlę’ (ФНС 30).

Związki wyrazowe:

ХРЕЩЁНАЯ²⁷ РУБАШКА ‘specjalna koszulka, zakładana dziecku po obrzędzie chrztu’. Por. КРЕЩЁНКА (ЮСТ 221; 503).

W zebranym materiale leksykograficznym wiele leksemów odnosi się do modlitwy – przedmiotów kultu i sposobu modlenia się (pokłony, znak krzyża, różaniec): różaniec siemiejskich (ЛЕСТОВКА), koralik różańca (БОБОЧЕК), dywanik, na któ-

²⁵ Chodzi o duchownego pilnującego porządku nabożeństwa, czytanych tekstów i śpiewanych pieśni (Чернышёв 16: 953).

²⁶ Rzeczownik odprzymiotnikowy (substantywowany przymiotnik).

²⁷ Rzeczownik odprzymiotnikowy (substantywowany przymiotnik).

rym staje się podczas modlitwy (ПОДНОЖНИК), poduszczeńka pod kolana lub pod ręce i czoło (ЦЭНОК, ПОДРУЧНИК), modlitwa na początek pracy (НАЧАЛ); strój modlitewny (ХАЛАТ), przyjmowanie komunii świętej (СПРАВЛЯТЬСЯ), palenie kadzidła (КАДИЛИТЬ); świątynia (miejsce ołtarza w cerkwi) (БОКОВИНА), analogion (АЛОЙ), chrzcielnica (КУПЕЛЯ), dom modlitwy (СВЕТИЛЬНЯ, МОЛЕННА), kaplica (ХУРУЛ).

Ważnym świętem religijnym jest także chrzest (КРЕСТЬБИНЫ), stąd licznie występują określenia czynności udzielania tego sakramentu (ПОГРУЖАТЬ, ДОВЕРШАТЬ) czy szat chrzcielnych (ХРЕЩЁНАЯ РУБАШКА).

3. Żniwa, sianokosy

Grupę tematyczną obejmującą żniwa i sianokosy tworzy 14 rzeczowników i 2 związki wyrazowe (łącznie 16 leksemów).

Rzeczowniki:

ЗЕРНОМЁТКА ‘książka lub zeszyt ze specjalnymi znakami, używanymi do wrózenia przy użyciu ziaren zbóż’. Por. ЖЕРНОМЁТ, ЖЕРНОМЁТКА (ЮСТ 141, 174); ОТЖИНКИ ‘święto na zakończenie żniw’. Por. ОБЖИНКИ (ЮСТ 325); бабочка ‘ułożenie snopów w polu, w taki sposób, że trzema snopami przykrywa się kilka innych, złożonych razem; niewielka sterta snopów do przesuszenia; nieduży snop ułożony lnu w kształcie stożka’. Por. КОЗЛУХА (ФНС 13); СУСЛОИ ‘niewielka sterta snopów w polu do przesuszenia’ (ФНС 527); БИРКА ‘pałeczka z imieniem i nazwiskiem właściciela siana, którą wkłada się w stóg; zawieszka na uszach zwierząt domowych, po której gospodarz znajduje swoją krowę, owcę itp.’ (ФНС 29); БРАЛЬЯ ‘kobieta zajmująca się zbiorom lnu’ (ФНС 40); ПЕРЕЖИНКИ ‘współzawodnictwo podczas

żniw’. Por. заречье (3 292); РАЗГОВЕНЬ ‘dawny zwyczaj zjadania na zagonie na początku zbioru zbóż garści zmielonego ziarna z pierwszego zebranego snopu’ (3 345); УЯТ ‘wspólne święto Rosjan i Buriatów z końca września po zbiorze plonów, które przez wiele lat było obchodzone w ułusie²⁸ Jassy w okolicy Doliny Barguzińskiej (niedaleko Bajkału)’ (3 433).

Związki wyrazowe:

ЧАЛДОНСКИЙ ЧАЙНИК ‘obyczaj czałdonów (чалдон) ²⁹ spożywania podwieczorka na zagonie w czasie żniw i sianokosów’ (ФНС 579); ПЕРВАЯ КОСА ‘początek sianokosów’ (ФНС 240).

Do świąt celebrowanych na obszarze Syberii (poza religijny) należą żniwa i sianokosy (ПЕРВАЯ КОСА). Analiza wykazała, że dużą wagę przywiązuje się do dożynek (ОТЖИНКИ), współzawodnictwa podczas zbiorów (ПЕРЕЖИНКИ), znakowania i układania snopów (БИРКА, БАБОЧКА). Zachowano zwyczaj zjadania garści zmielonego ziarna z pierwszego snopka (РАЗГОВЕНЬ) oraz wykorzystywania ziaren zbóż do wróżb (ЗЕРНОМЁТКА), a także spożywania podwieczorka na zagonie podczas żniw i sianokosów (ЧАЛДОНСКИЙ ЧАЙНИК).

4. Inne obrzędy

Grupa tematyczna ‘inne obrzędy’ zawiera 8 rzeczowników, 8 czasowników i 10 związków wyrazowych, co stanowi 26 leksemów.

²⁸ Ułus to jednostka administracyjna koczowniczych plemion na Syberii (Jakucja) – odpowiednik rejonu (Чернышев 16: 554).

²⁹ Czałdonowie (чалдоны) to ‘rdzenna ludność syberyjska, aborygeni Syberii’, ‘pierwsi rosyjscy osadnicy na obszarze Syberii’ lub ‘autochtoni Syberii’ (ФНС 579).

Rzeczowniki:

ДРУЖОК ‘woźnica, jeżdżący z wolnego najmu i przekazujący pasażera na kolejnym odcinku podróży innemu woźnicy’ (ФНС 138); ПРОСТИНЫ ‘pożegnanie rekrutów’ (З 338); РАЗВЕЧНЯ ‘powitanie wiosny; pierwsze zwiastuny wiosny’ (З 344); РАЗВИЛКА ‘wydziedziczenie syna lub córki’ (З 345); ТАЛА ‘święto obchodzone na granicy rosyjsko-mongolskiej od drugiej połowy XIX wieku do lat 20-tych XX wieku’ (З 405); ТАНГАРИК ‘przysięga, ślubowanie Rosjan, Buriatów i Mongołów w czasie święta та́ла (тала) – nie czynić drugiemu zła, chronić granicy, wzajemnie strzec swych gospodarstw, nie powodować strat trzody i zasiewów’ (З 407); РАССТРИЖКА³⁰ ‘kobieta, której publicznie ogołono głowę za zdradę męża i którą wygnano z domu’ (З 354); ХАЯНКА ‘ta, którą przekleli (przekłeta, wykłeta)’ (З 440).

Czasowniki:

БЗДАНУТЬ ‘wyrażenie ekspresywne (emocjonalne): doać pary w ruskiej łaźni (bani), chlusnąwszy zimną wodą na rozgrzane kamienne palenisko’. Por. БУЗДАНУТЬ (ФНС 28); РАЗНАПРЯДИТЬ ‘zdjąć strój z marzanny w czasie Maslenicy³¹ lub zdobienia z brzoźki czy modrzewia (кумушки) w końcówce święta Trójcy Przenajświętszej’. Por. РАЗНАРЯЖАТЬ, РАЗНАРЯЖИВАТЬ (ЮСТ 396, 397); РАСЧЕРЧИВАТЬСЯ ‘przestarzałe, podczas wrózenia w czasie Świątek rysować linię w przeciwnym kierunku niż nakreślili ją wróżący’. Por.

³⁰ Быć może nazwa ma pośredni związek semantyczny z przestarzałym rzeczownikiem *расстрига* ‘zdegradowany pop’ (lekseważо) (Чернышев 12: 843).

³¹ Масленица ‘święteczny cykl, znany na Rusi od czasów pogańskich; dawne słowiańskie święto pożegnania zimy, z którego zachował się zwyczaj pieczenia blinów i organizowania zabaw (Чернышев 6: 661).

ЧЕРТИТЬСЯ (ЮСТ 402); БАБНИЧАТЬ ‘przestarzałe, pomagać przy porodzie’ (ЮСТ 28).

Związki wyrazowe:

РЕЗАТЬ ПУТО (ПУТЫ) ‘przecinać domniemane pęta (więzy), żeby uwolnić od nich dziecko, stawiające samodzielnie pierwsze kroki’. Por. ОТРЕЗАТЬ ПУТО, РАЗРЕЗАТЬ ПУТО (ПУТЫ) (ЮСТ 327, 397, 403); РУЧЕТЬ РЕБЁНКА ‘przestarzałe, przyjmować poród, pomagać przy porodzie lub brać niemowlaka na ręce zaraz po urodzeniu’. Por. БАБНИЧАТЬ (ЮСТ 409); ПЁСТРАЯ НЕДЕЛЯ ‘tydzień przed Maslenicą³² (wschodniosłowiańskie ostatki)’ (ЮСТ 342); РАЗМЫВАТЬ (РАЗМЫТЬ) РУКИ ‘przestarzałe, rozstanie położnicy (kobiety w położu) i położnej (babki), połączone z wynagrodzeniem ostatniej za jej pracę przy porodzie i za pomoc udzieloną położnicy w pierwszych dniach’ (ЮСТ 396); КЛАСТЬ ПОЗОР ‘zwyczaj, w którym zawstydzają pannę, smarując dziegciem lub smołą bramę (wrota), ściany itp. jej domu’ (ФНС 221); МЕТАТЬ НАД СТОЛОМ ‘zwyczaj: określanie, do kogo podobne jest dziecko, poprzez unoszenie go nad stołem i dokładne oglądanie’ (ФНС 296); РОДИХЕ НА ЗУБОК ‘zwyczaj obdarowywania noworodka niezbędnymi

³² Maslenica to dawne święto słowiańskie – pożegnania zimy i przywitania wiosny, czas zabaw i spożywania blinów. Obecnie obchodzone jest jako święto prawosławne i nazywane „Serowym tygodniem” ze względu na post od pokarmów mięsnych. Każdy dzień świątecznego tygodnia miał swoją nazwę: poniedziałek – „Powitanie” (robienie marzanny), wtorek – „Gry” (kuligi, śnieżki), środa – „Łakomstwo” (słodkie bliny), czwartek – „Radość” (dyskoteki, zawody), piątek – „Wieczorek teściowej” (spotkania rodzinne), sobota – „Spotkanie u szwagierki” (przyjęcie dla rodziny męża), niedziela – „Wybaczenie” (przeprosiny, korowód) (Чернышев 6: 661). <https://historiamniejznanaizapomniana.wordpress.com/2016/03/11/maslenica-wschodnioslowianskie-ostatki> [dostęp: 7.07.2023].

rzeczami’ (ФНС 472); ПРОДАВАТЬ РЕБЁНКА ‘przestarzałe, obyczaj związany z ochroną noworodka przed rzuceniem na niego uroku, chorobą itp.’ (ФНС 442).

Prawosławne święta religijne najczęściej trwają kilka dni, podczas których odbywają się tradycyjne obrzędy ludowe, jak np. wyplatanie i rzucanie wianków na wodę, ozdabianie młodej brzoźki kolorowymi wstęgami (Trójcy Przenajświętszej). W tygodniu poprzedzającym wschodniosłowiańskie ostatki (Maslenicę) urządzano korowody, zabawy, konkursy, kuligi, śnieżki, topienie marzanny (ПЁСТРАЯ НЕДЕЛЯ, МАСЛЕНИЦА). Znane są ludowe święta powitania wiosny (РАЗВЕЧНЯ) czy pożegnania rekrutów (ПРОСТИНЫ).

Analiza dowodzi, że na Syberii spotykamy też obyczaje smutne – związane z wymierzaniem kary za przewinienia. Nie dziwi więc określenie kobiety wyklętej lub ogolonej za zdradę męża (ХАЯНКА, РАССТРИЖКА) czy też zwyczaj smarowania smołą ścian domu panny (КЛАСТЬ ПОЗОР). Ludziom zamieszkującym Syberię nieobca była tradycja wydziedziczenia (РАЗВИЛКА).

Zwyczaj przekazywania pasażera kolejnemu woźnicy na danym odcinku podróży wiązał się ze sposobem podróżowania po rozległym obszarze (ДРУЖОК). Wspomniano też o tradycji ocieplania łaźni parowej (БЗДАНУТЬ).

Sporo uwagi poświęca się obrzędom związanym z narodzinami dziecka: przyjmowaniem porodu (РУЧЕТЬ РЕБЁНКА), wynagradzaniem położnej (РАЗМЫВАТЬ РУКИ), pomaganiem dziecku w stawianiu pierwszych kroków (РЕЗАТЬ ПУТО), określaniem podobieństwa (МЕТАТЬ НАД СТОЛОМ), ochronie przed rzuceniem uroku (ПРОДАВАТЬ РЕБЁНКА), prezentom (РОДИХЕ НА ЗУБОК).

5. Gry, zabawy

Grupa tematyczna ‘gry, zabawy’ składa się z 17 rzeczowników.

Rzeczowniki:

РАЗЛУКА ‘zabawa w chowanego: ten, przed kim się chowają (забивало), powinien nie tylko znaleźć schowanego, ale też złapać go albo przynajmniej dotknąć ręką’ (3 347); РАЗЫГРА ‘gra w piłkę: grający stają w kole i rzucają do siebie piłkę. Kto nie złapie piłki, powinien zrobić to, co każą mu gracze’ (3 350); РЮКША, РЮХА, РЮШКА ‘niezbity słupek, leżący na boku, w odróżnieniu od słupka stojącego, nazywanego popem’ (3 362); УГСАГ ‘zabawka: sznurek zakończony kółkiem’ (3 423); ЧЕТОК ‘kość do gry, bijak, wewnątrz którego znajduje się ołów dla utrzymania ciężkości’ (3 453); ЧЕЧА ‘zabawka dziecięca’ (3 453); ШАГАЙКА ‘największy słupek (bijak) w grze’ (3 458); ШИЛИКУНЫ ‘grupa bawiących się dzieci’ (3 463); ТУЯ ‘gra dla dorosłych: szukanie najjaśniejszej gwiazdy na niebie w trakcie odliczania do 25, przy czym stawka w tej grze była różna: wóz siana lub wóz drzewa na opał, worek mąki itp.’ (3 419); ТУЯ ‘najjaśniejsza w danym czasie gwiazda na niebie’ (3 419); БАТАЛКИ ‘zwyczaj w grze w słupki (gorodki): tego, kto się wycofał z gry, kładziono na kij do gry w palanta lub okrągłe polano i na nim huściano’ (ФНС 20); БАШИ ‘dziecięca zabawa w berka, gonionego’. Por. ПЯТНАШКИ, САЛКИ, ДОГОНЯШКИ, БЕГОВЫ (ФНС 22).

Zebrany materiał leksykalny dowodzi, że ważny element obyczajowości mieszkańców Syberii stanowią gry i zabawy dziecięce. Najwięcej określeń odnosi się do zabawy w tzw. gorodki, czyli słupki (БАТАЛКИ), z których każdy ma swoją na-

zwę (niezbity РЮКША, a największy ШАГАЙКА). Popularna jest gra w piłkę (РАЗЫГРА), w kości (ЧЕТОК), zabawa w chowanego (РАЗЛУКА) czy w berka (БАШИ). Znajdujemy też liczne określenia grup bawiących się dzieci (ШИЛИКУНЫ), zabawek (ЧЕЧА, УГСАГ ‘sznurek z kółkiem’). Pojawia się nazwa gry dla dorosłych, polegającej na szukaniu najjaśniejszej gwiazdy na niebie w określonym czasie (ТУЯ).

6. Spotkania towarzyskie, wieczorki, prywatki

Grupa tematyczna ‘spotkania towarzyskie, wieczorki, prywatki’ liczy 8 rzeczowników i 2 czasowniki, co łącznie stanowi 10 leksemów.

Rzeczowniki:

ПОСИДКИ (ПОСИДКА) ‘pogawędki kobiet w czasie wolnym’ (З 322); СОБОРНЯ ‘dom, gdzie zbierała się młodzież na wieczorne zabawy’ (З 386); ХАБАШ ‘wodzirej na zabawie, prywatce, wieczorku, gospodarz’ (З 435); БЕСЕДА ‘wieczorne spotkanie starszych ludzi w celu spędzenia czasu na rozmowach, pogaduszkach’ (ФНС 27); БЕСЕДКИ ‘wieczorne spotkanie młodzieży w domu połączone z wykonywaniem pracy; plotki, pogaduszki’ (ФНС 27); ВЕСЁЛКА ‘wieczorek, prywatka’ (ФНС 60); ВЕЧЕРУШКА ‘wieczorek, prywatka’ (ФНС 62); ДОСВЕТКИ ‘wieczorek, prywatka’; ‘przestarzałe, spotkanie, podczas którego kobiety, zajęte robotkami ręcznymi, siedziały aż do rana’ (ФНС 132, 133).

Czasowniki:

ОТВОДИТЬ ‘urządzać, wyprawiać (odnośnie do jakiegoś obrzędu, święta, uroczystości itp.); organizować wieczór, pry-

watkę, zabawę’ (ФНС 362); РАЗМУЗЫРИВАТЬ ‘rozmawiać, spędzać czas na rozmowach’ (3 348).

Nie mało nazw dotyczy spędzania czasu wolnego, przede wszystkim spotkań wieczornych. Chodzi tutaj głównie o pogawędki kobiet poza pracą (ПОСИДКИ), spotkania starszych (БЕСЕДА), a przede wszystkim – młodzieży: spotkania połączone z wykonywaniem pracy (БЕСЕДКИ, ДОСВЕТКИ), wieczorki, prywatki (БЕСЁЛКА, ВЕЧЕРУШКА; ОТВОДИТЬ – stąd też mowa o wodzireju czy też gospodarzu zabawy (хабаш).

Podsumowanie

Zebrany materiał językowy odzwierciedla proces wzajemnego wpływu i wzbogacania się kultur różnych wspólnot etnicznych. Znalazła się w nim unikalna, nieco zapomniana leksyka rosyjska, z rezultatami jej transformacji w procesie długich kontaktów językowych dialektów siemiejskich na nowo zasiedlonym przez nich obszarze z rdzennymi rosyjskimi dialektami syberyjskimi, głównie zaś buriackimi.

W opracowaniu zarejestrowano stan języka z drugiej połowy XX wieku. Widzimy możliwość uaktualnienia tych danych leksykalnych w odniesieniu do stanu obecnego. Należałoby odpowiedzieć na pytanie, na ile zarejestrowane leksemy straciły na aktualności i jakie są tendencje zmian językowych obserwowanych wśród ludności na Syberii.

Dzięki wnikliwej analizie możemy poznać zależności rozwoju języka, szczególnie kontaktów językowych. Tego typu badania naukowe stanowią materiał badawczy językoznawstwa ogólnego w dziedzinie teorii substratu.

Bibliografia

- Dębiński K., *Raskoł i sekty prawosławnej Cerkwi rosyjskiej (szkic historyczny)*, Warszawa 1910.
- Głuszkowski M., *Asymilacja wyspy językowo-kulturowej. Przypadek młodego pokolenia polskich staroobrzędowców*, <https://depot.ceon.pl/handle/123456789/4744> [dostęp: 1.07.2023].
- Głuszkowski M., *Miejsce religii i sacrum w życiu mieszkających w Polsce staroobrzędowców*, „Literatura Ludowa” 2009, nr 6 (53), s. 31–46.
- Głuszkowski M., *Zachowane cechy dialektalne oraz wpływy polskie w rosyjskiej gwarze przedstawiciela starszego pokolenia staroobrzędowców regionu augustowskiego*, „Acta Baltico-Slavica” 2010, nr 34, s. 157–168.
- Kur-Kononowicz J., *Ryby w języku na przykładzie rosyjskich gwar Zabajkala*, „Studies / Animals / Plants. SAP” [Siedlce] 2022, t. V: *Ryby w literaturze, kulturze, języku i mediach*, red. E. Borkowska, A. Borkowski, M. Długołęcka-Pietrzak, B. Stelingowska, s. 195–209.
- Rosyjska gwara staroobrzędowców*, <http://www.inne-jezyki.amu.edu.pl/Frontend/Language/Details/22> [dostęp: 3.07.2023].
- Smykowska E., *Liturgia prawosławna. Mały słownik*, Warszawa 2008.
- Snarski K., *Staroobrzędowcy. Historia, wiara, tradycja*, Suwałki 2019.
- Wielojęzyczność staroobrzędowców na Mazurach*, [http://www.inne-jezyki.amu.edu.pl/Frontend/Language/Details/28/Cultural Identities](http://www.inne-jezyki.amu.edu.pl/Frontend/Language/Details/28/Cultural%20Identities) [dostęp: 3.07.2023].
- Zielińska A., *Staroobrzędowcy w Hamburgu. Studium złożonej tożsamości*, „Etnografia Polska” 1999, nr 1/2, s. 101–120.
- Аболина Л.А., Федоров Р.Ю., *Особенности традиционной культуры семейских Забайкалья*, «Вестник археологии, антропологии и этнографии» 2015, № 2 (29), с. 159–167.
- Болонев Ф.Ф., *Календарные обычаи и обряды семейских*, Улан-Удэ 1975.
- Болонев Ф.Ф., *Семейская живая старина за Байкалом. Очерки истории, культуры, быта и межэтническое взаимодействие: сб. науч. ст.*, Улан-Удэ 2015.
- Горшкова К.В., *Очерки исторической диалектологии Северной Руси*, Москва 1968.
- Кан Е.В., *Грамматические особенности говора семейских с. Урлук Красночикойского района Читинской области (на материале записей рассказов Т.А. Фёдоровой)*. Сетевое издание Электронный научно-практический журнал «Гуманитарные научные исследования», Северо-Кавказский федеральный университет, <https://human.snauka.ru/>

- 2016/06/15033. Северо-Кавказский федеральный университет [дата обращения: 1.07.2023].
- Козина О.М., *Говоры старообрядцев Бурятии – семейских: генезис, диалектный тип*, Улан-Удэ 2006.
- Козина О.М., *История и динамика развития старообрядческих (семейских) говоров Бурятии*, с. 201–210, https://my.bsu.ru/content/pbl/articles/article_77.pdf [дата обращения: 1.07.2023].
- Ожегов С., *Словарь русского языка*, Москва 1981.
- Селищев А.М., *Забайкальские старообрядцы: семейские*, Иркутск 1920.
- Федорова А.И., *Словарь русских говоров новосибирской области*, Иркутск 1979.
- Чернышёв В. и др., *Словарь современного русского литературного языка*, т. 1–17, Москва–Ленинград 1950–1965.
- Элиасов Л.Е., *Словарь русских говоров Забайкалья*, Москва 1980.
- Юмсунова Т.Б., *Лексика говора старообрядцев (семейских) Забайкалья*, Новосибирск 1992.
- Юмсунова Т.Б., *Словарь говоров старообрядцев (семейских) Забайкалья*, Новосибирск 1999.
- Юмсунова Т.Б., *Язык семейских – старообрядцев Забайкалья*, Москва 2005.

Traditions and customs of the Siberian population in the language based on selected Russian dialects

Summary

The subject of the analysis is the lexical material extracted from several Siberian dialect dictionaries. Thematic groups are subject to description: religious holidays, fasts; baptism, prayer; harvest, haymaking; other rites; games, fun; social meetings, evenings, parties. An idiographic method of describing the collected lexical material was adopted (using thematic fields). The issue of linguistic transformation in mixed dialects was discussed.

In the summary, attention was drawn to the linguistic meaning and cultural value of the collected lexemes. It is shown that the centuries-old process of interpenetration of cultures of a multi-ethnic community is reflected in the language of the inhabitants of Siberia.

Keywords: Siberian traditions and customs, secondary and mixed dialects, language substrate, linguistic transformation, Siemians³³

³³ Siemians – sect of Old Believers inhabiting the area of Zabaikalja in Siberia.